

8. Прадід Ю.Ф. Юридична лінгвістика в Україні: здобутки і перспективи. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/183545>.
9. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерство юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5. *Офіційний вісник України*. 1998. 3 груд. (№46). С. 172.
10. Про судову експертизу: Закон України від 08.10.1998 р. №53/5. *Офіційний вісник України*. 1998. 3 груд. (№46). С. 172.
11. Тодорошко Т.А., Біла А.В. Особливості призначення і проведення лінгвістичної експертизи мовлення (семантико-текстуальна та авторознавча): судова практика. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. 2023. №1 (6). С. 82-89.
12. Черненко Г.А. Сфери застосування лінгвістичної експертизи. URL: <https://portal.issn.org/resource/ISSN-L/2786-8206>.
13. Шевченко Л.І., Сизонов Д.Ю. Лінгвістична експертиза: підручник / за ред. Л.І. Шевченко. К.: ВПЦ «Київський університет», 2021. 244 с.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ДИСКУРСИВНИХ ОДИНИЦЬ В УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ КАЗКАХ

Наталія Куш

*кандидат філологічних наук, доцент,
директор навчально-наукового інституту
практичної культурології та артменеджменту,
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ
e-mail: nkushch@dakkkim.edu.ua*

Сучасна українська літературна мова навіть в умовах повномасштабної війни, на жаль, потребує захисту й зміцнення своїх позицій. Маємо утверджувати свою мову як мову самобутню, давню, самодостатню. Тож наше дослідження спрямоване на утвердження сучасної української мови крізь призму давнини – усної народної творчості, що сягає своїм корінням дохристиянського періоду.

Хочемо віддати належне українським народним казкам, що зберегли для нас і мову, і традиції, і вірування, і моральні засади наших пращурів. Незважаючи на зміст, усі українські народні казки об'єднує своє бачення добра і зла, справедливості, людських вад, ідеалів за допомогою тих мовних засобів, які сам народ і створив.

Нас насамперед цікавить мова українських народних казок як основа української мовної неповторності. Зокрема йтиметься про дискурсивні одиниці української мови, що витворюють «живий» цілісний текст, одиниці, подібні до фразеологічних одиниць, які почасти неможливо перекласти іншою мовою, які є маркерами авторського стилю, переконливими факторами під час здійснення

лінгвістичної експертизи; їхню глибинність може відчутися або носій мови, або ж той, хто віддано закоханий в українську мову.

Казки мають на меті не просто переповісти якусь захопливу історію, вони повчають, засуджують, присоромлюють ганебні, ниці вчинки, схвалюють чесноти. Усі позитивні й негативні риси характеру в казках гіперболізовані, доведені до максимального зображення й відповідно – повчання, тож і мовні засоби мають бути використані такі переконливі й впливові, аби зображені події та їхні наслідки закарбувалися в пам'яті, вплинули на дії, стали за приклад.

Об'єкт нашого дослідження – українські народні казки.

Предметом дослідження є дискурсивні одиниці, використовувані в українських народних казках.

Мета роботи – дослідити теоретичні засади дискурсивних одиниць, використовуваних в українських народних казках.

Завдання нашої наукової розвідки: 1) сформулювати визначення дискурсивних одиниць; 2) окреслити функційно-граматичні ознаки дискурсивних одиниць.

Вивчення дискурсивних одиниць є темою не новою в українському мовознавстві, проте досьогодні залишається значна кількість суперечливих або взагалі невирішених питань. Так, основам дискурсології присвячена робота Загнітка А.П., комунікативну лінгвістику досліджував Бацевич Ф.С., структуру дискурсу – Корольов І.Р., вивченням художнього, масмедійного, наукового, публіцистичного дискурсу присвятили свої роботи Семенюк О.А., Приблуда Л.М., Шкрібляк М.П., Бялик В.Д., Баранова С.В. та ін.

Під дискурсивними одиницями ми розуміємо спеціальні слова, словосполучення, цілі речення, що позначають ментальні процеси мовця. Дискурс як процес слід розглядати в лінгвістичному плані (мовні одиниці, дискурсивні маркери, що перетворюють текст на подію) і в лінгвокогнітивному (мовна свідомість, що зумовлює створення й використання ментальних мовних засобів). Тож нас цікавлять дискурсивні одиниці, які здатні передавати ставлення мовця до того, про що він говорить і як говорить.

Дискурсивні одиниці складно віднести до певного лексико-граматичного класу. Ці одиниці мають спільні ознаки з фразеологічними одиницями: 1) не перекладаються іншою мовою методом калькування, а мають або не мають власних відповідників в іншій мові; це ті відповідники, що передаватимуть ментальні мовні засади; 2) є емоційно маркованими; 3) відтворювані в мовленні вже в готовому вигляді; 4) їхнє вживання є відображенням знання мови; 5) знаходять свій вияв у живому мовленні, дискурсі; 6) можуть складатися з одного слова, сполучення слів, словосполучення, речення; 7) належать до словникових одиниць насамперед за значенням; 8) обом одиницям властива багатозначність.

Проте спостерігаємо низку відмінних ознак між фразеологічними та дискурсивними одиницями: 1) фразеологічні одиниці (навіть якщо вони складаються з одного слова) – це повнозначна частина мови, натомість до дискурсивних одиниць належать як самостійні, так і службові (до того ж –

переважно саме службові) частини мови за традиційним тлумаченням лексико-граматичних класів слів; 2) дискурсивні одиниці не завжди мають лексичне значення, іноді – просто емоцію, тлумачення ж фразеологічних одиниць належить до компетенції лексикології; 3) як наслідок – фразеологічні одиниці належать до лексикографічного опису, дискурсивні одиниці наразі лише шукають своє місце в граматиці; 4) фразеологічні одиниці виконують у реченні певну синтаксичну роль, дискурсивні одиниці почасти не виконують ніякої синтаксичної ролі, не належать до будь-якого члена речення.

Отже, про лексикографічний опис, граматичні категорії, синтаксичні функції, словотвірні можливості дискурсивних слів наразі не йдеться. Говорити про власне-лінгвістичні характеристики дискурсивних одиниць зарано, позаяк такий підхід не відображає їхнього призначення. Дискурсивні одиниці потребують лінгвокогнітивного вивчення. На перший план виходять їхні функції, функційні ознаки. До найсуттєвіших функційних ознак дискурсивних одиниць можна віднести: 1) при ізольованому вживанні дискурсивні слова не можуть бути відповіддю на запитання; 2) не вживаються із запереченням (якщо тільки заперечення не входить до складу дискурсивного слова); 3) як правило, випускається при непрямій мові; 4) не можуть повторюватися під час перепитування; 5) на відміну від повноправних членів речення позиція дискурсивного слова, що не має синтаксичної функції в реченні, не зафіксована, а визначується семантичними критеріями; 6) як правило, дискурсивне слово або вся конструкція з ним у мовленні виділяється за допомогою пауз [2, с. 47].

Ілик О.І., слідом за Бацевичем Ф.С., зазначає, що дискурсивні слова відображають процес взаємодії мовця і слухача, позицію мовця: те, як мовець інтерпретує факти, про які він повідомляє слухача, як він ініціює їх з точки зору рівня важливості, правдивості, можливості тощо [3]. У цьому твердженні (припущенні) суть уживання дискурсивних одиниць в українських народних казках, адже важливість усної народної творчості полягає в передачі й сприйнятті певної інформації протягом тривалого історичного періоду, що є відображенням мовного ментального світосприйняття українців.

Так, Ілик О.І. пропонує такі критерії (ознаки) виокремлення дискурсивних слів.

«Мультикатегорійність. Клас дискурсивних слів граматично неоднорідний і охоплює сполучники, прислівники, модальні слова, частки, вставні слова, вигуки, які в традиційній граматиці вивчаються в межах теорії частин мови.

Факультативність. Дискурсивні слова в реченні не висловлюють головної думки, вони, так би мовити, знаходяться на периферії, вказуючи на взаємодію мовця і слухача, ставлення адресанта до адресата, до ситуації загалом.

Незмінюваність» [3]. До дискурсивних слів передовсім належать службові частини мови або самостійні незмінювані, як-от прислівники, модальні слова.

«Поліфункціональність» [3]. Так, семантико-прагматична структура дискурсивних слів виявляється через набір функцій, тобто в процесі вживання (використання), забезпечення логічного зв'язку між частинами дискурсу, спрямовують інтерпретацію адресата [3].

Останню ознаку, поліфункціональність, вважаємо за визначальну, оскільки саме за допомогою дискурсивних слів ми можемо виявити істинні наміри мовця незалежно від стилю мовлення. Якщо це художній текст, то дискурсивні слова дозволяють зазирнути в авторське світовідчуття, оскільки носій мови вживає їх інтуїтивно. Отже, дискурсивні слова «організують повідомлення з позиції мовця» [3].

Подібної думки дотримується Невська Ю.В., яка справедливо вважає, що дискурсивні слова створюють «мовну особистість,.. допомагають виявити реальні наміри автора і механізми впливу на слухача» [4, с. 83].

Проте такі особливості звужують розуміння дискурсивних одиниць до дискурсивних слів, виключаючи при цьому дискурсивні сполучення слів, словосполучення і речення. Ми вважаємо доречним використання поняття дискурсивна одиниця. Термін дискурсивний маркер варто вживати в широкому розумінні, адже до дискурсивних маркерів можна віднести дискурсивні слова, дискурсивні одиниці, міміку, жести, інтонацію, темп, силу голосу тощо – власне, усі ті засоби, що можуть здійснити вплив на слухача, передати емоції автора.

Природа дискурсивних одиниць, на думку Невської Ю.В., зумовлена такими чинниками: «уточнення думки; спрямування її в річище, потрібне мовцю; маркування емоційного стану мовця; маркування «ходу думки» мовця, результатом якого, власне, і є текст (дискурс, до речі, включає як текст – кінцевий продукт мислення, так і процес його створення та особливості самовираження, загальної культури, культури мовлення, настрою людини, яка його продукує, стилю мови, який ця людина залучає до його створення); вираження психофізіологічних особливостей людини, а саме: рис її характеру, психотипу, психологічного стану, налаштованості, стратегій і тактик спілкування, які людина залучає до вираження власних думок тощо [4, с.84]. Усі ці чинники зумовлені, на нашу думку, тим, у якому мовному, географічному, історичному, психологічному, морально-етичному, національному середовищі формувалася особистість. Мова відображатиме не лише наш характер, але й дитинство, кількість і якість прочитаного, почутого, побаченого. Тож українська народна казка закодувала у своїй мові світосприйняття українців, засвідчила унікальність української мови, її самобутність, у тому числі й завдяки дискурсивним одиницям.

Отже, дискурсивні одиниці – це спеціальні слова, сполучення слів, словосполучення, речення, що позначають ментальні процеси мовця. Ознаки дискурсивних одиниць: передають ментальні мовні засади; емоційно марковані; відтворювані в готовому вигляді; різні за структурою (слова, сполучення слів, словосполучення, речення); позиція в реченні не фіксована; не належать до певного лексико-граматичного класу слів, переважно; не мають синтаксичної функції в реченні, зазвичай.

На жаль, можливості тезисного формату не дозволяють відобразити весь фактичний матеріал нашого дослідження, проте розширюють перспективи подальших розвідок на кшталт структурно-семантичного й функційного опису

дискурсивних одиниць в українських народних казках різних за змістом та часом створення.

Список використаних джерел:

1. Бацевич Ф.С. Прагматика лексичних одиниць у спілкуванні: дискурсивні слова // Ф.С. Бацевич Нариси з лінгвістичної прагматики: Монографія. Л.: ПАІС, 2010. С. 101—112.
2. Вербиненко Ю.І. До питання про визначення дискурсивних одиниць // Вісник ОНУ. Сер.: Філологія, 2016. Т. 21, вип. 2 (14). С. 69—72.
3. Лик О.І. Дискурсивні слова: ознаки та критерії виділення. URL [naub.oa.edu.ua / dyskursyvni-slova-oznaky-ta-kryteriji-vydilennya](http://naub.oa.edu.ua/dyskursyvni-slova-oznaky-ta-kryteriji-vydilennya) (дата звернення: 30.07.2024).
4. Невська Ю.В. Дискурсивні слова як стилеутворювальна домінанта листів М. Куліша до дружини // Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2015. Вип. 40. С. 82—87.

ЛІНГВОПРАГМАТИЧНА СПЕЦИФІКА РЕКЛАМИ

Денис Лекціонов

здобувач вищої освіти,

СО «Магістр», ОПП «Прикладна лінгвістика»,

Донецький національний університет імені Василя Стуса,

E-mail: lekchionov.d@donnu.edu.ua

Сучасна реклама – один із центральних об'єктів дослідження лінгвістів, психологів, маркетологів, соціологів тощо, що обумовлено як економічними, соціальними, так і лінгвокультурними чинниками, оскільки вона виступає компонентом масової культури, інтенсивно впливає на мову за рахунок смислового навантаження й креативного змісту. Винятково актуальним є з'ясування лінгвопрагматичної специфіки реклами, тобто особливостей використання та функціонування креолізованих рекламних текстів у процесі інтерактивної комунікації надавача й споживача реклами (мовця й адресата).

Сучасний рекламний дискурс кваліфікуємо як мисленнєво-мовленнєвий феномен, що охоплює дві складові – комунікативну взаємодію у сфері масової реклами, спрямовану на просування товару або послуги на ринку мовними засобами за відсутності контакту комунікантів, з одного боку, та рекламний текст, з іншого. В основі такого розуміння рекламного дискурсу – процесуально-результативне лінгвістичне визначення дискурсу [1, с. 31]. У процесі лінгвопрагматичного аналізу ми зосереджуємося саме на комунікації та її складових у межах рекламного дискурсу, які визначив Г. Лассвелл у вербальній моделі: «Хто кому що як чому навіщо коли і де говорить» [3, с. 38]. Хто – рекламодавець, кому – потенційному споживачу реклами, що – креолізований рекламний текст, як – за допомогою засобів природної мови (вербальні й невербальні компоненти) через ЗМІ (газети, журнали, телебачення, радіо, інтернет), навіщо – вплинути на споживача з метою схилити його